

УДК 37.032

Н. В. КАЛАШНИК

СТРУКТУРА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

Розглянуто сутність поняття «міжкультурна комунікативна компетентність». Зазначено, що в структурі комунікативної компетентності є такі складові: вербально-когнітивна, лінгвістична, вербально-комунікативна і метакомунікативна. На основі аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури визначено структуру цієї компетентності як педагогічної категорії в іноземних студентів медичних університетів. Встановлено й охарактеризовано шість взаємозв'язаних компонент формування іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності: лінгвістичну, тематичну, соціокультурну, дискурсивну, компенсаторну, навчальну.

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність, соціолінгвістична компетентність, компенсаторна компетентність, стратегічна компетентність, навчальна компетентність, дискурсивна компетентність.

Н. В. КАЛАШНИК

СТРУКТУРА МЕЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОСТРАННИХ СТУДЕНТІВ – БУДУЩИХ МЕДИКІВ

Рассмотрена сущность понятия «межкультурная коммуникативная компетентность». Отмечено, что в структуре коммуникативной компетенции есть такие составляющие: вербально-когнитивная, лингвистическая, вербально-коммуникативная и метакоммуникативная. На основе анализа современной психолого-педагогической литературы определена структура этой компетентности как педагогической категории в иностранных студентах медицинских университетов. Установлены и охарактеризованы шесть взаимосвязанных компонентов формирования иноязычной межкультурной коммуникативной компетентности: лингвистическая, тематическая, социокультурная, дискурсивная, компенсаторная, учебная.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, социокультурная компетентность, социолингвистическая компетентность, компенсационная компетентность, стратегическая компетентность, учебная компетентность, дискурсивная компетентность.

N. V. KALASHNIK

THE STRUCTURE OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS FUTURE MEDICAL SPECIALISTS

On the basis of analysis of contemporary psychological and pedagogical literature the structure of intercultural competence of the foreign medical students as a pedagogical category has been defined. The structure of intercultural communicative competence consists of verbal and cognitive component, linguistic component, verbal and communicative component, metacommunicative component. The six interrelated components of the intercultural communicative competence development: linguistic, thematic, sociocultural, discourse, compensatory, educational have been distinguished.

Keywords: intercultural communicative competence, sociocultural competence, sociolinguistic competence, compensatory competence, strategic competence, study competence, discourse competence.

У підготовці майбутнього фахівця з університетською освітою різні види компетентностей в інтелектуальній, комунікаційній, інформаційній та інших галузях мають переважати над системою знань, умінь і навичок. У зв'язку з цим формування іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності ми вважаємо основним напрямком роботи у навчанні української мови студентів-іноземців медичного університету. Одне з важливих завдань вищої школи на сучасному етапі полягає в підготовці студентів до ефективного

мовленнєвого спілкування, готовності до розуміння мовлення інших, здатності до власної мовленнєвої творчості. Однак повсякденність переконує, що студенти-медики володіють низьким рівнем мовної компетенції.

Мета статті полягає у встановленні структури міжкультурної комунікативної компетентності в іноземних студентів-медиків та розгляді й аналізі її складових на основі аналізу сучасної психолого-педагогічної літератури.

Під компетентністю прийнято розуміти особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дають змогу приймати ефективні рішення в певній сфері діяльності. Термін «компетентність» першим увів в науковий обіг Н. Хомські. Він розумів під компетентністю «здатність, необхідну для виконання певної, переважно мовленнєвої діяльності рідною мовою» [21, с. 84]. За його словами, компетентний той, який говорить, і компетентний той, що слухає, і вони повинні вміти говорити, розуміти й обговорювати висловлюване.

Є. Пасов компетентністю вважав «загальну здатність і готовність особистості до діяльності, засновані на знаннях і досвіді, які набуті завдяки навчання, орієнтовані на самостійну участь особистості в навчально-пізнавальному процесі, а також спрямовані на її успішне включення в трудову діяльність» [11, с. 205].

Вчені відзначають, що нині «немає єдності у визначенні видів і рівнів компетентності» [4, с. 17]. Комунікативна компетентність – це здатність особистості до мовленнєвого спілкування і вміння слухати. Обов'язковими вміннями, які забезпечують комунікацію індивіда, є: вміння ставити питання і чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати й активно обговорювати певні проблеми, коментувати вислови співрозмовників і давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку групі, здатність проявляти щодо співрозмовника емпатію, адаптувати власні вислови згідно з можливостями сприйняття інших учасників комунікації.

Комунікативна компетентність та її складові (компоненти) розглядаються дослідниками по-різному. Особливий інтерес становлять моделі Я. Ван Ека і Л. Бахмана. Ці вчені замість комунікативної компетентності вживали термін «комунікативна мовна здатність» [23, с. 60]. Вона, вважав Я. Ван Ек, включає наступні компетентності: 1) лінгвістичну, під якою розуміється здатність створювати й інтерпретувати висловлювання, оформлені згідно з правилами мови, що вивчається, і взяті в своєму традиційному (позаконтекстному) значенні; 2) соціолінгвістичну, що передбачає обізнаність про залежність вибору мовних засобів (манери вираження) від різних характеристик ситуації спілкування [24, с. 60].

Л. Бахман виокремлює в комунікативній компетентності наступні складові: мовну компетентність, що включає компетентність організаційну, яка складається з граматичної і текстуальної компетентності, і прагматичну, що складається з ілюктивної та соціолінгвістичної компетентності; стратегічну компетентність, яка проявляється у виконанні функцій оцінки, планування і виконання при визначенні найбільш ефективних засобів досягнення комунікативної мети [16]. І. Бім розуміє під комунікативною компетентністю здатність і готовність комунікантів «здійснювати іншомовне міжособистістістичне і міжкультурне спілкування з носіями мови в заданих стандартом (програмою) межах» [2, с. 11].

Комунікативна компетентність не є стабільною, раз і назавжди даною; це динамічна система, що трансформується залежно від мети, етапу і виду навчання (Н. Барабанова, Ж. Бутенко, П. Котляровський, І. Маракьян).

Сучасна методика викладання іноземної мови в структурі комунікативної компетентності розрізняє наступні складові:

□ вербально-когнітивну компетентність – здатність обробляти, групувати, запам'ятовувати і за необхідності добувати з пам'яті знання, факти, вдаючись до мовних позначень;

□ лінгвістичну компетентність – здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних у мовному значенні речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їх поєднання;

□ вербально-комунікативну компетентність – здатність враховувати у мовному спілкуванні контекстуальну доцільність і вживання мовних одиниць для реалізації когнітивної і комунікативної функцій;

□ метакомунікативну компетентність – володіння понятійним апаратом («мова в мові»), необхідним для аналізу й оцінки засобів мовного спілкування [4, с. 18].

М. Каналь встановив такі складові комунікативної компетентності: граматична компетентність, пов'язана з оволодінням мовним кодом, вокабуляром і лінгвістичними значеннями; соціолінгвістична компетентність, пов'язана з прийняттям рішень щодо відповідності мови контекстові; дискурсивна компетентність, пов'язана з умінням конструювати зв'язний текст і підтримувати достатньо послідовну бесіду під час спілкування; стратегічна компетентність, яка зачіпає прийняття рішень стосовно усунення «провалів», які виникають у спілкуванні, або підсилення значущості повідомлення місця здійснення комунікативного акту, взаємин комунікантів у процесі мовної взаємодії, передбачуваної мети спілкування [18].

Вищеназвані компетентності вивчалися також у методиці викладання іноземної мови. Так, І. Бім у структурі комунікативної компетентності виокремлює наступні складові: лінгвістичну (в т. ч. соціолінгвістичну), що передбачає володіння мовними засобами і правилами користування ними, процесами породження і розуміння тексту; тематичну, що передбачає володіння екстралінгвістичною і країнознавчою інформацією з визначених програмою тем; соціокультурну, тобто поведінкову або етикетну, що передбачає соціокультурні знання мовної поведінки, включає здібності комуніканта з подолання комунікативних утруднень; компенсаторну, яка передбачає взаєморозуміння співбесідників і вміння виходити із скрутного становища в іншомовному середовищі; навчальну, що означає уміння вчитися [2, с. 14]. Вчений розглядає всі компоненти комунікативної компетентності в тісному взаємозв'язку, і стверджує, що «взаємопов'язане формування усіх складових комунікативної компетентності має забезпечити розвиток комунікативних умінь в основних видах мовної діяльності у процесі оволодіння школярами мовними, лінгвокраїнознавчими і соціокультурними знаннями та навичками [2, с. 15].

Є. Соловова вважає, що іншомовна комунікативна компетентність, хоч і корелює з комунікативною компетентністю носія мови, не може бути її еквівалентом. Вона називає такі складові комунікативної компетентності: лінгвістичну, соціолінгвістичну, соціокультурну, стратегічну, дискурсивну, соціальну [14]. С. Балуян та Е. Памер визначають наступні складові тієї ж компетентності: стратегічну, організаційну (включає граматичну і текстуальну), прагматичну (включає функціональну і соціолінгвістичну) [1]. Є. Гром виокремлює в комунікативній компетентності такі компоненти: мовну, мовленнєву, соціокультурну, компенсаторну, навчальну [5].

На нашу думку, комунікативна компетентність є єдиною цілісною системою, всередині якої функціонують наступні самостійні компоненти: лінгвістична, тематична, соціокультурна, дискурсивна, компенсаторна, навчальна. Вважаємо, що граматична, мовна, мовленнєва, організаційна, ілокутивна, текстуальна, лексична, схематичної будови мови, функціональна, семантична, фонологічна компетентності є складовими однієї компетентності – лінгвістичної.

Соціолінгвістична може корелювати з лінгвістичною компетентністю, оскільки йдеться про іноземну мову. Стратегічна компетентність, вважаємо, повністю відображає компенсаторну компетентність, причому остання розглядається нами ширше, ніж стратегічна.

Лінгвістична або мовна компетентність включає складові: лексичні, граматичні, семантичні, основи фонологічних знань (графіка, орфографія, вимова, лексика, певна кількість мовних дій). Без лінгвістичних знань неможливо здійснити мовну діяльність. Лінгвістична компетентність є системою систем, в якій закладений весь потенціал необхідних мовних засобів, що використовують люди в кодуванні висловів і їх розумінні. Це найважливіший компонент комунікативної компетентності.

Цілком очевидно, що Державний стандарт медичної освіти і програми навчальних дисциплін певною мірою обмежують мовні знання студентів-медиків, проте одночасно гарантують створення достатньої лінгвістичної бази для здійснення повноцінної іншомовної мовленнєвої діяльності.

Метою навчання іноземним мовам в медичному університеті є формування іншомовної комунікативної компетентності завдяки досягненню порогового рівня успішності іноземної мови в термінах міжнародного стандарту. Для її досягнення необхідно визначити наступні завдання навчання іноземної мови: розвиток і поглиблення мовних і соціокультурних знань, а також комунікативних умінь, які студенти отримали ще в загальноосвітній школі; вдосконалення розвитку іншомовної комунікативної компетентності (студенти повинні

спілкуватись іноземною мовою в офіційних і неофіційних ситуаціях у різних сферах); посилення уваги до розвитку культури усної і писемної іноземної мови (студенти мають вміти анотувати, реферувати тощо); удосконалення використання перекладу з іноземної рідною мовою; вдосконалення умінь користування сучасними інформаційними технологіями.

Стосовно лексичної складової, то студенти повинні володіти разом з попереднім етапом 2000 лексичними одиницями, а також навчитися розширювати свій лексичний запас за рахунок синонімів, антонімів, словотворення і нових словосполучень. Орфографія визначає прийоми і способи буквеного позначення звуків мови, але робить це з урахуванням конкретних слів загалом, їх форм або морфем (коренів, префіксів, суфіксів, закінчень, сполучних голосних). Закономірно, що в написанні студенти можуть робити орфографічні помилки, але очевидно, що не завжди останні треба вважати помилками, якщо вони не заважають розумінню написаного речення, фрази, тексту.

Окрім зазначеного мовного матеріалу, до лінгвістичної компетентності іноземних студентів-медиків включаємо формування певної кількості мовних дій (актів), усвідомлений розвиток яких забезпечує успішне здійснення іншомовної мовленнєвої діяльності та виконання основних функцій мовного спілкування. Розрізняють шість груп мовних дій (актів).

Обмін інформацією: назвати, ідентифікувати; стверджувати, констатувати; узагальнювати; описати; пояснити; звернути чиюсь увагу на що-небудь; нагадати про що-небудь; повідомити; передати зміст висловлювання (чужого); висловити припущення (потенційне, нереальне); оголосити; завірити; зробити запит інформації (питання); упевнитися; відповісти: ствердно, негативно, виразити незнання, відмовитися від відповіді; виразити знання, переконання, віру, припущення, сумнів; поставити питання про знання, переконання, віру, припущення, сумнів.

Оцінка, коментар: а) висловлювання думки, поглядів, позиції: оцінювання обставин, подій, дій (хвалити, оцінювати позитивно, схвалити, визнати з вдячністю, просити тощо); критикувати, оцінювати негативно, не схвалювати; дорікати, звинувачувати; жалкувати; б) виправдання: обґрунтувати, виправдати; визнати; вибачитися; в) прохання висловити свою думку: запитати думку; просити оцінити; шукати схвалення; вимагати виправдання; г) згода – незгода: погодитися; заперечити; виправляти; поступитися; дорікати; не погоджуватися з докорами; наполягати на чомусь; д) висловлювання оцінних думок: виразити інтерес; виразити оцінку; висловити бажання; виразити перевагу; виразити відсутність інтересу; виразити незадоволеність, низьку оцінку; е) питання про оцінку позицію, думку: запитати про інтерес; запитати про оцінку; запитати про бажання; запитати про перевагу; запитати про відсутність інтересу.

Вираз емоцій: симпатії, співчуття, антипатії, подяки, захоплення, радості, задоволення, здивування, полегшення, розчарування, крайнього здивування, байдужості, приниження, безпорадності, надії, незадоволення, горя, страху, смутку, нудьги, нетерпіння, роздратованості, огиди, болю тощо.

Регуляція поведінки інших: а) вимога: (наприклад спільних дій), просити про допомогу, кликати на допомогу, висловити бажання, вимагати купити, замовляти, давати доручення, забороняти, інструктувати, рекламувати, нав'язувати, застерігати, загрожувати, підбадьорити, запропонувати, радити; б) дозвіл – заборона: вирішити, заборонити, відмовити в дозволі, просити дозволу, просити про речення, питати ради, просити інструкцію; в) речення: питати про бажання, пропонувати речі, пропонувати що-небудь зробити, запропонувати допомогу, запросити, обіцяти; г) схвалення – відмова: схвалити (погодитися), домовитися, прийняти речення, зволікати; д) вирази, пов'язані з діями позицій і передумов: намір (виразити: намір, нерішучість, відсутність намірів, відмова); мотивування (мотивація) виразити: бажання зробити що-небудь, виразити перевагу, виразити мету дії; можливість реалізації виразити: нездатність, неготовність, неможливість зробити що-небудь, перешкоди в реалізації дії, безвідповідальність; зобов'язання: вказати на обов'язок, заборону, дозвіл, поставити питання про позиції і передумови.

Соціальні конвенції: а) встановлення контакту: вітати кого-небудь, відповідь на привітання; запитати про самопочуття, реакція на це питання; представитися, представити кого-небудь, реагувати на представлення; звернутися до кого-небудь, реагувати на звернення; просити дозволу увійти, просити зайти; представитися, коли ви телефонуєте, представитися,

якщо телефонують вам; звернення в листі; б) завершення контакту: попрощатися, відповісти на прощання; передати привіт кому-небудь, обіцяти передати привіт; попрощатися по телефону, відповісти на прощання по телефону; вітальні і прощальні формули в листах; в) підтримка контакту: вибачитися, реагувати на вибачення; дякувати, реагувати на подяку; говорити компліменти, реагувати на компліменти; привітати з чим-небудь, реагувати на привітання; виражати співчуття, реагувати на співчуття; виражати добрі побажання, реагувати на добрі побажання; реагувати на тост.

Організація мови і контроль розуміння: а) обмін думками: просити слова, перебивати кого-небудь; вербальна спроба оволодіти увагою слухачів; передати слово; закликати говорити; брати до уваги, закликати до тиші; б) перевірка розуміння: запитати у відповідь, просити повторити, просити сказати буквами, сигналізувати про нерозуміння, просити пояснити що-небудь в сказаному, просити пояснити; коментувати; сигналізувати розуміння; контролювати, чи добре чуто; контролювати, чи зрозумілий зміст висловлювання; коментувати власні вислови; в) структуризація мови: вступ до висловлювання, зволікати у пошуках слова [14].

Тематична компетентність передбачає володіння екстралінгвістичною інформацією, в т. ч. країнознавчою. Згідно з вимогами програми рівня А студенти повинні знати тематику старшого рівня, вміти вести бесіду, брати участь в дискусії в рамках обговорюваних проблем або на основі прочитаного тексту, дотримуючись правил етикету, спираючись на засвоєний лексико-граматичний матеріал; робити повідомлення, розмірковувати у зв'язку з проблематикою прочитаних текстів; розуміти основний зміст висловів носіїв мови відповідно до вивченої тематики і вишукувати необхідну інформацію з аудіотекстів (функціональних, публіцистичних), побудованих на відомому мовному матеріалі; читати автентичні тексти різних жанрів, використовуючи основні види читання: ознайомлювальне, пошукове, оглядове (читання) і вміти писати міні-твір за пройденою темою (лист) [15, с. 25].

Соціокультурна компетентність є однією з важливих складових комунікативної компетентності. Вона «визначає соціокультурні умови використання мови і включає комплекс тих знань, навичок і умінь, які необхідні для інтерпретації суспільно-політичних явищ, процесів, подій і їх соціолінгвістичне віддзеркалення в мові. Саме вона дозволяє співвіднести загальноосвітні і комунікативні цілі навчання, оскільки формує культурознавчий і лінгвокраїнознавчий пласт комунікативної компетентності» [6, с. 22]. Аналізуючи це визначення, розуміємо, що соціокультурна компетентність дає змогу орієнтуватися в іншомовній культурі, в щоденних ситуаціях в іншомовній країні, тобто, як говорять французи, «savoir dire» («уміти сказати») і «savoir vivre» («уміти жити») [13].

В сучасних умовах студентам-іноземцям медичного університету «необхідний не тільки високий рівень мовної компетентності, а й достатньо високий рівень соціокультурної компетентності, що є одним з важливих компонентів комунікативної компетентності» [9].

Під соціокультурною компетентністю деякі вчені розуміють уявлення про соціокультурний контекст, в якому мова, що вивчається, використовується його носієм, і про способи, якими цей контекст впливає на вибір і комунікативний ефект часткових лінгвістичних форм (М. Бірам, Є. Корчагіна). Інші дослідники трактують цю компетентність як аспект комунікативної здатності, що включає також специфічні риси суспільства і його культури, котрі виявляються в комунікативній поведінці членів цього суспільства [13].

Розглядаючи вищезазначені визначення, І. Ріске розуміє соціокультурну компетентність як «сукупність знань, умінь, здібностей і якостей, які забезпечують спілкування іноземною мовою відповідно до норм мови і мовлення, традицій культури носіїв мови» [13, с. 8]. Автор розділяє соціокультурну компетентність на три компоненти: лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну, соціальну. 1. Лінгвокраїнознавча (сукупність знань зі сфери географії. Природа й історія країни, мова якої вивчається, знання традицій, реалій, звичаїв і вміння використовувати ці знання у спілкуванні). 2. Соціолінгвістична (уявлення про способи, якими детермінується вибір мовних засобів залежно від оточення, взаємного ставлення партнерів по спілкуванню). 3. Соціальна (додаткові, нелінгвістичні знання, регулюючі нормативно-правову мовну і немовну поведінку людини в суспільстві).

Необхідно зазначити, що «сформованість одного виду компетентності служить основою для наступного виду компетентності. Кожен подальший вид компетентності, відповідно, є конкретизацією, поглибленням попереднього виду компетентності» [9, с. 17].

Компенсаторну або, як її часто називають, стратегічну компетентність вітчизняні і зарубіжні дослідники розглядають важливою компонентою іншомовної комунікативної компетентності. Для успішної мовної взаємодії компенсаторна компетентність дуже необхідна; вона дозволяє тому, хто говорить, змінити стратегію, вибрати інший спосіб формування думки. Ця компетентність вимагає уміння досягти порозуміння і вийти зі скрутного становища. На підставі аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що компенсаторна компетентність є самостійним компонентом комунікативної компетентності і розуміється як здатність того, хто говорить, знаходити вихід із скрутної ситуації, що виникає внаслідок недостатньої сформованості мовних і мовленнєвих навичок та умінь.

Навчальна компетентність перебуває в центрі формування всіх умінь і навичок іноземної мови, отже, є базою для формування всіх складових комунікативної компетентності. Вона передбачає «сформовану здатність самостійно й ефективно організувати процес навчання іноземної мови з метою оволодіння методикою пізнання і самоосвіти» [6, с. 29].

При оволодінні навчальною компетентністю майбутні медики повинні вміти працювати з додатковою і довідковою літературою (описувати, систематизувати матеріали, виокремлювати серед отриманої інформації головну і другорядну, визначати головне в інформації, правильно формулювати висновки тощо). Володіння цією компетентністю вимагає від студентів певних правил роботи з різними функціональними типами текстів, технологією збирання і систематизації матеріалу, організацією і плануванням навчання при вивченні іноземної мови.

Лише формуючи навчальну компетентність, можна виробити у майбутніх медиків наступні уміння: працювати із словником; працювати з додатковою літературою; працювати з комп'ютером; самостійно складати план; аналізувати структуру слів, словосполучень, речень, тексту, розповіді тощо; порівнювати поняття і предмети, які за ними стоять; порівнювати за функціями, обсягом, якістю, розміром, довжиною, висотою тощо; узагальнювати; класифікувати.

Дискурсивній компетентності, що є однією з комунікативних компетенцій, відводиться дуже важливе місце, оскільки вона представляє знання різних типів дискурсів і правил їх побудови, а також уміння їх створювати і розуміти з урахуванням ситуації спілкування [7].

Поняття «дискурсивна компетентність» увійшло в методику навчання іноземним мовам порівняно недавно, в 1970-і роки, і не всі дослідники виокремлюють цю компетентність разом з міжкультурною, соціокультурною чи лінгвістичною. Водночас термін «дискурс» дуже часто співвідносився з терміном «текст» і під дискурсом розумілася зв'язна послідовність речень або мовних актів [6]. Дискурс є не лише текстом (продуктом мовної діяльності), а й процесом створення цього тексту. Дискурсивна компетентність – це «здатність використовувати адекватні стратегії при конструюванні й інтерпретації зв'язних текстів» [12, с. 53]. Тільки ця компетентність має можливість показати вміння і навички майбутнього медика у створенні і сприйнятті дискурсу, тобто студент повинен не тільки вивчити текст, а й уміти інтерпретувати його і виконувати різні завдання, вправи, тести.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо стверджувати, що комунікативна компетентність є багатогранним поняттям. Вона має шість взаємозв'язаних компонентів і проявляється як здатність особистості здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність в комунікативному процесі. Остання ґрунтується на знанні системи мови й умінні реалізувати її в процесі міжкультурного спілкування згідно зі стратегією мовного висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балуян С. Р. Тестирование коммуникативной компетенции в устной речи абитуриентов специальности лингвистика и межкультурная коммуникация (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. Р. Балуян. – Таганрог, 1999. – 24 с.
2. Бим И. Л. Немецкий язык. Базовый курс. Концепция. Программа / И. Л. Бим. – М.: Новая школа, 1995. – 127 с.
3. Бобро Т. А. Итоговый тест по английскому языку / Т. А. Бобро // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 3. – С. 49–52.

4. Богатырёва М. А. К проблеме выделения уровней профессионального владения иностранным языком (по материалам Совета Европы) / М. А. Богатырёва // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 2. – С. 28–33.
5. Гром Е. Н. Содержание и формы контроля уровня сформированности иноязычной коммуникативной компетенции у учащихся 10–11 классов школ с углубленным изучением иностранного языка: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. Н. Гром. – М., 1999. – 34 с.
6. Коренева М. Р. Методика формирования компенсаторных умений говорения у студентов языкового вуза (II курс, французский язык): автореф. дис. ... канд. пед. наук / М. Р. Коренева. – Улан-Удэ, 2003. – 21 с.
7. Королева О. Л. Использование тестирования в старших классах / О. Л. Королева, Н. В. Пыстина // Контроль в обучении иностранным языкам в средней школе: книга для учителя: из опыта работы / ред.-сост. В. А. Слободчиков. – М.: Просвещение, 1986. – С. 98–101.
8. Лаврентьева Н. Б. Педагогические основы разработки и внедрения модульной технологии обучения: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Н. Б. Лаврентьева. – Барнаул, 1999. – 42 с.
9. Литвинова Л. Д. Формирование социокультурной компетенции у учащихся педагогических классов (на материале английского языка): автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. Д. Литвинова. – М., 2000. – 27 с.
10. Мусницкая Е. В. Сто вопросов к себе и к ученику / Е. В. Мусницкая. – М.: Дом педагогики, 1996. – 192 с.
11. Пассов Е. И. Контроль как методический феномен: генезис, сущность, функции (при коммуникативном методе обучения) / Е. И. Пассов // Контроль в обучении иностранным языкам в средней школе: книга для учителя: из опыта работы / ред.-сост. В. А. Слободчиков. – М.: Просвещение, 1986. – С. 13–19.
12. Поляков О. Г. Тестирование по английскому языку как иностранному: теория и практика / О. Г. Поляков. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 1999. – 113 с.
13. Рiske И. З. Формирование социокультурной компетенции у учащихся старшей ступени обучения на материале англоязычной поэзии: автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. З. Рiske. – СПб., 2000. – 16 с.
14. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова. – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.
15. Эксперимент: новое содержание общего образования. Примерные программы среднего (полного) общего образования. Иностранные языки. – М.: Просвещение, 2002. – 31 с.
16. Bachman L. F. Fundamental Considerations in Language Testing. – Oxford, 1990. – 167 p.
17. Baldegger M., Miiller M., Schneider G. Kontaktschwelle, Deutsch als Fremdsprache, Langenscheidl. – München, 1993. – 505 s.
18. Canale M. On some dimensions of language Testing Research J. W. Oiler (ed.). – Rowicy, Mass: Newbury House, 1983. – 226 p.
19. Davies A. Principles of Language Testing. – Oxford, 1990. – 236 p.
20. International yearbook of education and instructional technology/ 1978/1979/ – London, 1978. – 458 p.
21. Taylor W. Cloze Procedure: a New Tool for Measuring Readability // Journalism Quarterly. – 1953. – № 30. – P. 11–22.
22. Van Ek J. A., Trim J. L. M. Threshold 1990 Council of Europe. – Cambridge: University Press, 1991. – 184 p.
23. Van Ek J. A. Objectifs de l'apprentissage des langues vivantes // Contenu et portee Les edit du Conseil de Europe. – 1993. – Vol. 1. – P. 78–84.
24. Van Ek J. A. Objectives for Foreign Language Learning Vol. I. Scope. – Strasbourg: Council of Europe Press, 1986. – 218 p.